

الگوی پارادایمی اردوهای راهیان نور^۱ (استقرایی داده بنیاد از دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله))

حمیدرضا قائدعلی*
دکتر میثم لطیفی**

تاریخ دریافت: ۹۳/۰۶/۲۲

تاریخ پذیرش: ۹۳/۱۰/۰۸

چکیده

این تحقیق با استفاده از نظریه داده بنیاد با بررسی بیانات، پیامها و استفتانات مقام معظم رهبری (مدظله) در موضوع دفاع مقدس و راهیان نور به دنبال ساخت تصویری کلان از این پدیده نوظهور است. جامعه آماری تحقیق تمامی بیانات، استفتانات و پیامهای رهبری است. ۸۴ گزاره از میان ۳۶ مورد از بیانات و پیامهای مرتبط با موضوع تحقیق انتخاب و با کد گذاری گزاره‌های منتخب، ۱۲۶ کد باز (مفهوم اولیه) شناسایی شد و در ادامه با لحاظ نمودن اشتراکات محتوایی کدهای باز، ۲۴ مورد مفهوم اساسی تولید گردید.

یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد اردوهای راهیان نور برای جلوگیری از فراموشی یاد دوران دفاع مقدس و زیارت مقتل شهیدان توسط جمعی از رزمندگان دفاع مقدس شکل گرفت که پس از مدتی به یکی از بزرگترین عملیاتهای فرهنگی نظام با تأثیر مثبت بر فرهنگ عمومی کشور تبدیل گشت و اکنون به منظور توسعه اردوهای راهیان نور باید به صورت فرابخشی و با استفاده از ظرفیت تمامی دستگاه‌های حکومتی و مؤسسات و گروه‌های مردمی عمل نمود. در این میان توجه به زیارت با معرفت زائران، جلوگیری از تحریف دفاع مقدس و جلوگیری از حوادث و سوانح راهیان نور ضروری است.

کلیدواژه‌ها: اردوهای راهیان نور، یاد و خاطره دفاع مقدس، گردشگری جنگ، نظریه داده بنیاد و پژوهشهای دفاعی، مدیریت فرهنگی و پژوهشهای دفاعی.

۱- این مقاله بخشی از یک طرح پژوهشی است که در ستاد مرکزی راهیان نور کشور صورت پذیرفته است.

* - نویسنده مسئول: کارشناسی ارشد مدیریت MBA، دانشگاه اصفهان hamidreza_ghaedali@yahoo.com

** - استادیار دانشکده معارف اسلامی و مدیریت - دانشگاه امام صادق (ع) latifi@isu.ac.ir

مقدمه

بیش از دو دهه از شکل‌گیری اردوهای راهیان نور به شکل امروزی آن می‌گذرد تا آنجا که هم اکنون سالانه قریب به پنج میلیون نفر در قالب کاروانها و خودروهایی شخصی عازم زیارت یادمانهای مقدس در استانهای خوزستان، ایلام، کرمانشاه، ارومیه و آذربایجان غربی با عنوان راهیان نور هستند. از این رو اردوهای راهیان نور یکی از جریانهای اساسی فرهنگی کشور شناخته می‌شود که تأثیر آن بر فرهنگ عمومی کشور بر کسی پوشیده نیست. در این میان پنج دوره حضور مقام معظم رهبری^(مدظله) در میان زائران راهیان نور طی سالهای ۱۳۹۳ در یادمان شرق کارون، ۱۳۸۹ در یادمان فتح المبین، ۱۳۸۵ در یادمان دهلاویه، ۱۳۸۱ در یادمان دو کوهه و ۱۳۷۸ در یادمان شلمچه نشان از توجه ویژه ایشان به موضوع راهیان نور دارد (پایگاه اطلاع رسانی مقام معظم رهبری^(مدظله)).

تأثیر منویات مقام معظم رهبری^(مدظله) در میان مسئولان به گونه‌ای بوده است که پس از اولین حضور ایشان در یادمان شلمچه در سال ۱۳۷۸، طی دستور العملی قرارگاه مشترک راهیان نور از سوی ستاد کل نیروی مسلح با مسئولیت بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس تشکیل شد (ستاد کل نیروهای مسلح، ۱۳۷۸).

در ۲۶ اسفند ماه ۱۳۹۲ در جلسه‌ای رهبر معظم انقلاب^(مدظله) در دیدار با مسئولان راهیان نور به بررسی موضوع راهیان نور پرداخت و تدابیر ویژه‌ای در این امر اتخاذ نمودند که ضروری است ابعاد تدابیر ایشان تبیین و عملیاتی شود.

تاکنون به‌رغم اهمیت موضوع راهیان نور، پژوهشهای انگشت شماری در این حوزه انجام شده و به عنوان نمونه به بررسی دستاوردهای گردشگران داخلی در بازدید از مناطق جنگی ایران (سهرابی، ضرغام بروجنی، ۱۳۹۲)، گونه شناسی بازدیدکنندگان مناطق جنگی ایران و نقش آن در انتقال فرهنگ پایداری دفاع مقدس (ضرغام بروجنی، سهرابی، ۱۳۹۲) و اثر بخشی قدرت نرم برنامه‌های راهیان نور (ابیا، خانی، ۱۳۹۱) پرداخته شده است.

بررسی پژوهشها در حوزه راهیان نور نشان می‌دهد تا کنون تحقیقی در مورد عوامل زمینه ساز و شکل دهنده راهیان نور، عوامل تأثیر گذار بر موضوع، وظایف نهادهای متولی و نتایج برگزاری این اردوها در قالب یک الگو واره انجام نشده است. از این رو این تحقیق به دنبال ارائه

الگو واره‌ای از عوامل زمینه ساز، عوامل تأثیر گذار، وظایف نهادهای متولی و پیامدهای راهیان نور از دیدگاه مقام معظم رهبری^(مدظله) است؛ به همین منظور با استفاده از روش نظریه داده بنیاد با ارائه چارچوبی منسجم به شناسایی مفاهیم و مقوله‌بندی گزاره‌های منتخب در سخنرانیهای معظم له مبادرت ورزیده و روابط میان مقوله‌ها شناسایی شده است.

۱. گردشگری جنگ

جنگ را از زاویه دیگری نیز می‌توان دید. جنگ و مکانهای یادبود آن برای کشورهای درگیر در دوران پس از جنگ منبع توسعه گردشگری به شمار می‌آید. روایت‌هایی درباره رشادتها و ایثارگریهای قهرمانان جنگ، میدانهای جنگ، سنگرهای نظامی، سلاحهای جنگی، و مانند آن، این توان را دارد که بعد از جنگ به جاذبه گردشگری تبدیل شود (ضرغام بروجنی، سهرابی، ۱۳۹۲). جنگ همیشه منبعی انرژی بخش در گردشگری در تاریخ و دوران معاصر بوده و باور بر این است که جنگ «محرک مهمی برای گردشگری در جهت تغییرات و نوآوری تکنیکی و پس از جنگ نیز به دلیل یادآوری خاطرات و نوستالژی، یادمانها، احترام و تکریم و گردهم آییها» است (اسمیت^۱، ۱۹۹۸).

آنچه گردشگری جنگ را از سایر انواع معمول گردشگری متمایز می‌کند، این است که در این نوع گردشگری نه تنها ابعاد اقتصادی در جذب گردشگران مورد توجه است و منافع ناشی از آن متوجه کشور مقصد می‌شود، بلکه ابعاد فرهنگی آن نیز از اهمیت بسزایی برخوردار است. و انتقال مفاهیم ارزشمندی همچون دفاع، مقاومت، حماسه، فداکاری، وطن پرستی و... نیز از این طریق ممکن خواهد بود؛ از این رو امروزه متولیان فرهنگی و آموزشی در کشورهای مختلف دنیا توجه ویژه‌ای به موضوع گردشگری جنگ کرده و در سالهای اخیر سرمایه گذاری وسیعی بویژه در اروپا در این بخش صورت گرفته است و رویکردی علمی به مقوله گردشگری جنگ به چشم می‌خورد (خاطری، ۱۳۸۹).

گردشگری جنگ اصطلاحی است که رسانه‌ها برای تشریح فکر سفر تفریحی به مناطق جنگی با اهداف تماشای مناظر و بازدید از رویدادها و یادمانهای جنگ از آن استفاده می‌کنند.

1- Smith

گردشگری جنگ در قرن ۲۰ زیر مجموعه مهم و اساسی گردشگری سیاه^۱ بوده و پیش بینی شده است که در قرن ۲۱ به یکی از انواع پرطرفدار گردشگری در جهان تبدیل خواهد شد. گردشگری سیاه بدین گونه تعریف می‌شود: «سفر به مکانهای مرتبط با مرگ، مصیبت و ویرانی». از زمانی که مردم قادر به مسافرت بودند، این نوع از گردشگری همواره یکی از گونه‌های شناخته شده بوده است (شارپلی و استون^۲، ۲۰۰۹).

با گسترش فعالیتهای گردشگری بویژه از اواسط قرن بیستم تقاضا و عرضه تجربه گردشگری سیاه از نظر مقیاس و گستره افزایش یافت. این موضوع توجه بسیاری از اندیشمندان گردشگری نوین را به خود معطوف ساخته است؛ به عنوان مثال اسمیت (۱۹۹۸) عنوان می‌کند که سایتهای مرتبط با جنگ بزرگترین گروه جاذبه‌های گردشگری در دنیا است. سایتهای مرتبط با فجایع طبیعی یا انسانی، نه تنها به مکانهایی برای گرامیداشت تبدیل شده بلکه به خودی خود جاذبه‌های گردشگری است که تعداد زیادی گردشگر در سراسر جهان از آنها بازدید می‌کنند؛ به عنوان مثال محل برجهای تجارت جهانی در نیویورک (گروند زیرو) در سال ۲۰۰۹، ۳.۵ میلیون بازدید کننده داشته است که هم اکنون هم یکی از ده جاذبه گردشگری برتر شهر به شمار می‌رود (کنگ^۳، ۲۰۱۱). در بازار گردشگری جهان، تقاضا برای گردشگری مرگ، مصیبت، قساوت، فجایع و... افزایش روزافزونی یافته و توان بالقوه سفرهای معنوی را برای گردشگرانی فراهم کرده است که تمایل دارند از نزدیک صحنه‌های واقعی یا بازسازی شده مرگ، جنایت و نبردها را ببینند. در نتیجه اصطلاح برانگیزاننده گردشگری سیاه وارد بحثهای علمی شد و این مسئله زمینه علاقه مندی به تحقیق را در این حوزه برای پژوهشگران گردشگری فراهم آورد (سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، ۱۳۸۷).

اولین بار لنون و فولی^۴ در سال ۱۹۹۶ در مقاله و کتابی مشترک اصطلاح گردشگری سیاه یا تلخ را مطرح کردند و به تفصیل به آن پرداختند. کتاب «گردشگری، سیاه، جاذبه مرگ و مصیبت»^۵، که در سال ۲۰۰۰ به چاپ رسید، اولین کتابی است که به گونه‌ای انحصاری به این نوع

1- Dark Tourism
2- Sharply & Stone
3- Kang
4- Lennon & Foley
5- Dark Tourism: The Attraction of Death And Disaster

گردشگری پرداخته است. بعد از چاپ این کتاب، گردشگری سیاه در محافل علمی گردشگری بسیار مورد توجه قرار گرفت و در واقع منشأ پژوهشهای علمی بعدی در زمینه گردشگریهای مرتبط با جنگ، مرگ، فاجعه و... شد (شارپلی و استون، ۲۰۰۹). این کتاب همچنان مستندترین منبع درباره این پدیده به شمار می‌رود (نون و فولی، ۲۰۰۰).

در هر صورت اگر چه پدیده جنگ به خودی خود رویدادی تأسفبار به حساب می‌آید براساس آموزه‌های اسلامی در روی دیگر سکه، اگر حضور در آن با هدف دفاع از عقیده، دین و ناموس باشد با مفهوم مقدس شهادت پیوند می‌خورد و جنبه حماسه به خود می‌گیرد؛ از این رو بازدید از مناطق جنگی هشت سال دفاع مقدس در ایران مفهومی به ذهن متبادر نمی‌کند که با اصطلاح رایج ادبیات گردشگری، یعنی گردشگری سیاه متناسب باشد (سهرابی، ضرغام بروجنی، ۱۳۹۲). گردشگری جنگ در میان مردم ایران با تعبیری کاملاً متفاوت و متضاد با ادبیات رایج در جهان و با عنوان «راهیان نور» نامیده می‌شود و این نشان از تفاوت ریشه‌ای در نگاه به جهاد و جنگ دارد که به حق نام دفاع مقدس یافت و معنویت‌گرایی، تقدس و روح حماسه‌آفرینی را آشکار می‌سازد؛ از این رو اگر قرار باشد به گردشگری دفاع مقدس نام دقیقی بدهیم، باید آن را گردشگری سفید نامید؛ همان گونه که شهید مطهری، کربلا را در دو نگاه سیاه و سفید طبقه‌بندی کرد و گفت اگر قرار باشد از کربلا روایت کرد روی سفید آن غلبه دارد (مطهری، ۱۳۸۹، ۱۸).

۲. تاریخچه و ابعاد راهیان نور

به بازدید از مناطق عملیاتی هشت سال دفاع مقدس ایران اسلامی سفر راهیان نور گفته می‌شود و به کسی که از یادمانهای دفاع مقدس در مناطق عملیاتی بازدید می‌کند، زائر می‌گویند (ستاد کل نیروهای مسلح، ۱۳۷۸). اردوهای راهیان نور در نیمه اول فروردین و نیمه دوم اسفند پر بازدیدترین روزهای سال را سپری می‌کند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۲).

اولین اردوهای راهیان نور، همزمان با دفاع مقدس و ویژه خانواده رزمندگان برگزار می‌شد به گونه‌ای که خانواده رزمندگان و افرادی خاص برای بازدید از مناطق جنگی (بویژه شهر خرمشهر پس از عملیات بیت المقدس) می‌رفتند. البته این بازدیدها در نقاطی خارج از مناطق عملیاتی بود. بعد از پایان دفاع مقدس گروه‌های مردمی خودجوش متشکل از رزمندگان شکل گرفت که در

مناسبت‌هایی خاص نظیر عید نوروز، ایام محرم و ... کاروانهایی را برای بازدید از مناطق جنگی سامان می‌دادند و محلهایی نظیر یادمانهای فعلی شلمچه، اروند کنار و فتح المبین مورد بازدید آنان قرار می‌گرفت. این روند تا سال ۱۳۷۶ ادامه پیدا کرد (ستاد مرکزی راهیان نور، ۱۳۹۰).

پس از سال ۱۳۷۶ بسیج دانشجویی از ظرفیتهای اردوهای راهیان نور استفاده کرد و اعزام کاروانهای دانشجویی شروع شد و سپس بسیج محلات نیز به اعزام کاروانهایی اقدام کردند. سفر مقام معظم رهبری حضرت امام خامنه‌ای در تاریخ ۷۸/۱/۸ به یادمان شلمچه و حضور در میان زائران راهیان نور باعث شد توجه ویژه‌ای به موضوع راهیان نور در نیروهای مسلح به‌وجود آید؛ هم‌چنین استقبال مردم از راهیان نور نیز گسترده‌تر شد. به‌طوری که در تاریخ ۱۳۷۸/۱۲/۱۲ دستورالعملی مبنی بر تشکیل ستاد هماهنگی راهیان نور با مسئولیت و ریاست بنیاد حفظ آثار و نشر ارزشهای دفاع مقدس از سوی ستاد کل نیروهای مسلح ابلاغ شد. در این دستورالعمل به ۲۱ محل به‌منظور بازدید کاروانهای راهیان نور اشاره شده است (ستاد کل نیروهای مسلح، ۱۳۷۸).

حضور دوباره مقام معظم رهبری^(مدظله) در تاریخ ۸۱/۱/۹ در میان زائران راهیان نور و حضور در یادمان دو کوهه نشان از تأکید ویژه ایشان بر گسترش و توسعه راهیان نور داشت؛ به همین منظور ستاد مرکزی راهیان نور با هدف ساماندهی به وضعیت راهیان نور در سال ۱۳۸۳ ذیل ساختار بنیاد حفظ آثار و نشر ارزشهای دفاع مقدس تعریف، و در سال ۱۳۸۴ ستاد مرکزی راهیان نور تأسیس شد و به حرکت فرهنگی راهیان نور شتاب بیشتری داد.

ستاد مرکزی راهیان نور به صورت متمرکز، مدیریت یادمانها، زائران، راوایان و خادمان را بر عهده گرفت و با استفاده از ظرفیت سپاه و بسیج در حوزه اعزام و کمک ارتش توانست به گسترش راهیان نور کمک شایانی بکند (ستاد مرکزی راهیان نور، ۱۳۹۰).

سفر امام خامنه‌ای به راهیان نور در ۸۵/۱/۵ و حضور در یادمان دهلاویه موجب توجه بیشتر دولت شد به طوری که در سال ۱۳۸۶ برای پیشبرد هر چه بهتر راهیان نور، نماینده تام‌الاختیار رئیس جمهور و نمایندگان تام‌الاختیار تمامی وزارتخانه‌ها در زمینه راهیان نور معرفی شدند؛ هم‌چنین در این سال ردیف بودجه‌ای مستقل برای راهیان نور تصویب شد.

در سال ۱۳۸۸ نگهداری و بهره‌برداری از یادمانهای دفاع مقدس به سپاه و بسیج، ارتش و ناجا واگذار، و باعث توسعه ساختاری راهیان نور در نیروهای مسلح شد به طوری که قرارگاه

مرکزی راهیان نور سپاه و بسیج، قرارگاه مرکزی راهیان نور آجا، قرارگاه مرکزی راهیان نور ناجا و ستاد مرکزی راهیان نور حوزه‌های علمیه کشور تشکیل شد. از این پس ستاد مرکزی راهیان نور با تشکیل شورای سیاستگذاری راهیان نور و کارگروه‌های تخصصی دهگانه راهیان نور در حوزه سیاستگذاری، هدایت کلی، هماهنگی عملی و نظارت ورودی جدی نمود (ستاد مرکزی راهیان نور، ۱۳۹۰).

در تاریخ ۸۹/۱/۱۱ امام خامنه‌ای ضمن حضور در یادمان فتح المبین با ابراز خرسندی از حرکت راهیان نور و تأکید ایشان بر توسعه آن، باعث شد راهیان نور از مسئله‌ای فصلی و مختص به بازه زمانی اسفند و فروردین ماه خارج شود و راهیان نور غرب و شمال غرب در دستور کار قرار گیرد به طوری که محدوده سرزمینی راهیان نور از استان خوزستان به پنج استان مرزی کشور (خوزستان، ایلام، کرمانشاه، کردستان و آذربایجان غربی) تغییر یافت.

تأثیرات فرهنگی راهیان نور بر نسل جوان کشور و آشنایی آنان با ارزش‌های والای انقلاب اسلامی باعث شد اردوهای راهیان نور از سال ۱۳۹۰ در قالب محتوای آموزشی وارد مدارس کشور شود و به عنوان دوره عملی درس آمادگی دفاعی دبیرستان قرار گیرد. در سال ۱۳۹۲ راهیان نور به عنوان میراث ملی معنوی در سازمان میراث فرهنگی و گردشگری به شماره ۱۳۵۹ به ثبت رسید (سازمان میراث فرهنگی و گردشگری، ۱۳۹۲) و روز ۲۰ اسفند به عنوان روز ملی راهیان نور توسط شورای فرهنگ عمومی کشور انتخاب گردید (وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۹۱).

۳. پیشینه پژوهش

به‌رغم اینکه راهیان نور به عنوان یکی از مهمترین ابزار در زنده نگه داشتن یاد و خاطره دوران دفاع مقدس است تا کنون پژوهشهای اندکی در این زمینه انجام شده است که به سالهای اخیر محدود می‌شود. در ذیل به اجمال مختصری از آنها ارائه می‌شود:

سهرابی و ضرغام بروجنی (۱۳۹۲) در تحقیقی با عنوان «شناخت دستاوردهای گردشگران داخلی در بازدید از مناطق جنگی ایران» با استفاده از روش تحقیق کمی و نمونه‌گیری گلوله برفی با نمونه‌ای به تعداد ۱۵۲ نفر با رویکرد مدیریت منفعت محور به بررسی انگیزه‌ها و دلایل بازدید، موقعیت و محیط، تجربه ادراکی (شناختی) و احساسی و منافع آن می‌پردازند. این تحقیق نشان می‌دهد «دستاوردهای معنوی» مهمترین دستاورد بازدید مناطق جنگی در کشورمان است.

در تحقیقی دیگر ضرغام بروجنی و سهرابی (۱۳۹۲) به «گونه شناسی بازدیدکنندگان مناطق جنگی ایران و نقش آن در انتقال فرهنگ پایداری دفاع مقدس» پرداخته‌اند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که مهمترین گروه بازدیدکنندگان مناطق جنگی ایران را گردشگران زیارتی یادبودی و گردشگران فرهنگی میراثی تشکیل می‌دهند. عمده این گردشگران با انگیزه‌های ملی و مذهبی به بازدید مناطق جنگی می‌روند و علاقه وافری به شنیدن رشادتهای رزمندگان دارند.

ایبا و خانی (۱۳۹۱) در تحقیقی «اثر بخشی قدرت نرم برنامه‌های راهیان نور» را مورد بررسی قرار داده‌اند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد برنامه‌های راهیان نور، که برگرفته از فرهنگ اسلامی و ایثار و شهادت است بر بازدیدکنندگان تأثیر عمیقی داشته است. در این میان تأثیر یادمانها، نمایشگاه‌ها، تبلیغات و فضای محیطی که برگرفته از معنویت و ایثارگری خالصانه رزمندگان است، اثرگذاری بیشتری از عوامل دیگر دارد.

مسعودی و نوغانی (۱۳۹۲) با استفاده از مطالعه پنل «تأثیر اردوهای راهیان نور بر نگرش رفتار شناختی دانشجویان نسبت به مقوله شهادت» را مورد بررسی قرار داده‌اند. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد نگرش شناختی و رفتاری دانشجویان نسبت به مقوله شهادت قبل و بعد از اردوهای راهیان نور تفاوت معناداری دارد.

ولی زاده (۱۳۸۳) در تحقیقی به «نظر سنجی از زائران مناطق جنگی (راهیان نور)» با هدف شناسایی نقاط قوت و ضعف اردوهای راهیان نور پرداخته است.

بررسی پژوهشهای این حوزه نشان می‌دهد تا کنون تحقیقی در مورد عوامل زمینه ساز و شکل دهنده راهیان نور، عوامل تأثیرگذار بر موضوع، وظایف نهادهای متولی و نتایج برگزاری این اردوها انجام نشده است.

۴. روش پژوهش

انتخاب روش تحقیق، غالباً اختیاری نیست و تابعی از ماهیت تحقیق است. راهبرد پژوهش این تحقیق، نظریه داده بنیاد است که نوعی پژوهش کیفی با دیدگاه تفسیری- تحلیلی است. در این روش، ماهیت نگرش به پدیده، تمام نگر است و به روش استقرایی، داده‌های متن بیانات، پیامها و ابلاغیه‌های مقام معظم رهبری حضرت آیت الله خامنه‌ای (مد ظله) طی سالهای ۱۳۶۸ تا ۱۳۹۳

مورد مطالعه قرار گرفته و از طریق سه نوع کد گذاری باز، محوری و انتخابی مرسوم در روش یاد شده، الگوی تحقیق به دست آمده است.

۴-۱. نظریه داده بنیاد^۱

در این روش، مفاهیم پدیده‌ها استخراج می‌شود و با کشف رابطه آنها با هم، گروه‌های مفهومی شکل می‌گیرد. درک ارتباط گروه‌های مفهومی با هم و تشخیص گروه‌های اصلی، شبکه مفهومی را شکل می‌دهد. این کار تا مرحله اشباع، یعنی جایی که دیگر اضافه کردن داده‌های جدید، مفهوم یا ارتباط جدیدی را اضافه نکند، ادامه می‌یابد و نتیجه کار به صورت نظریه و یا الگوی مرتبط با موضوع تحقیق ارائه می‌شود. مبنای استنتاجی این روش استقرای است؛ یعنی به دست آوردن نظریه به طور استقرایی از مطالعه پدیده؛ به عبارت دیگر نظریه را باید از طریق برخی روش‌های سامانمند، کشف، کامل و اثبات کرد (استراس، کوربین، ۱۳۸۵).

۴-۲. نمونه‌گیری در نظریه داده بنیاد

در مطالعات کمی، نمونه‌گیری بر مبنای انتخاب بخشی از جمعیت به نمایندگی کل جمعیت انجام می‌شود و آن را به کل جمعیت تعمیم می‌دهند. نظریه داده بنیاد به دنبال مفاهیم در شکلهای مختلف آنها است؛ لذا هر مشاهده یا مصاحبه یا سند بیشتر به شواهد بیشتری منجر و غلظت بیشتری کسب خواهد شد. در این روش نمونه‌گیری در هر سه مرحله کد گذاری باز و محوری و گزینشی تا جایی ادامه پیدا می‌کند که دیگر مفهومی به مفاهیم قبلی اضافه نشود. یک قاعده کلی هست و آن اینکه نمونه‌گیری را تا موقعی ادامه می‌دهیم که هر مقوله به اشباع نظری برسد؛ یعنی تا موقعی که به نظر نمی‌رسد داده‌های جدیدی در ارتباط با مقوله پدید آید (استراس، کوربین، ۱۳۸۵) به‌رغم وجود قاعده اشباع نظری در این تحقیق، پژوهشگر در بررسی نظر مقام معظم رهبری پس از بررسی سخنرانیهای ده‌ساله ایشان به نقطه اشباع رسید اما به علت حساسیت موضوع و امکان اندک وجود مفاهیم جدید، تمام سخنرانیها و پیامهای مقام معظم رهبری بررسی گردید که در مجموع کلید واژه "دفاع مقدس" ۴۵۰ بار و کلید واژه "جنگ تحمیلی" ۴۲۱ بار در بیانات و پیامهای

معظم له تا تاریخ ۱۳۹۳/۰۴/۲۶ پدیدار شد که تمامی این موارد بررسی، و سپس کلید واژه "دفاع مقدس" و "شهید" و "شهدا" در بیانات و پیامهای معظم له به گونه‌ای در کنار یکدیگر جستجو گردید که هیچ گزاره‌ای از قلم نیفتد. بنابراین در این تحقیق به دلیل زیاد بودن حساسیت نظری محقق به تمام خوانی اقدام شده و به خودی خود، مرحله اشباع نظری رخ داده است.

۳-۴. مراحل کدگذاری در نظریه داده بنیاد

۴-۱. کدگذاری باز

در مرحله کدگذاری باز به مشخص کردن کدها، مفاهیم و مقوله‌ها پرداخته می‌شود. کدها واحد خرد تحلیل است که بر پایه آنها مفهوم سازی داده‌ها شکل می‌گیرد. جدول (۱) مثالی از چگونگی کدگذاری است:

در این جدول هر کد از یک گزاره منتخب از متن اصلی استخراج شده است. علامت نشانگر جدول نیز به آدرس‌دهی متن مورد استفاده می‌پردازد. در این جدول نشانگر ۹۲۱۲۲۶/۱۰/۰۱ به معنای اولین کد مستخرج از دهمین گزاره منتخب از متن بیانات رهبری در تاریخ بیست و ششم اسفند ماه ۱۳۹۲ است.

جدول ۱. مثال از کدگذاری باز

نشانگر	کد باز	گزاره منتخب
۹۲۱۲۲۶/۱۰/۰۱	برونسپاری به دستگاه‌های مردمی	کار را هم از دست مؤسسات مردم نگیرید؛ یعنی بگذراید این دستگاه‌های مردمی فعال باشند.
۹۲۱۲۲۶/۱۰/۰۲	حمایت از دستگاه‌های مردمی	

چند کد مشترک، یک مفهوم را تشکیل می‌دهد. بنابراین مفاهیم واحدهای پایه‌ای یا خرد تحلیل است؛ زیرا از تصویر ذهنی و مفهوم سازی از داده‌هاست که نظریه شکل می‌گیرد؛ نه به تنهایی از خود داده‌های واقعی (Pandit, 1996).

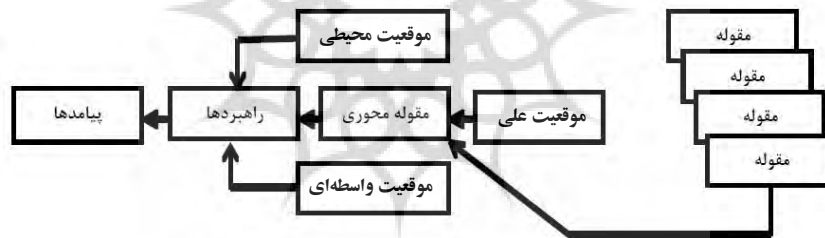
وظیفه مفاهیم در نظریه داده بنیاد، ارائه جزئیات بیشتری در مورد هر مقوله است که مفاهیم مشترک یک مقوله را تشکیل می‌دهد. مقوله‌ها در مقایسه با مفاهیم، انتزاعی‌تر است و سطحی بالاتر را نشان می‌دهد.

۴-۳-۲. کدگذاری محوری

در این مرحله، مقوله‌ها، ویژگی‌ها و ابعاد کدگذاری باز، تدوین می‌شود و سر جای خود قرار می‌گیرد تا دانش فراینده‌ای در مورد روابط ایجاد گردد (Lee, 2001: ۸۴) در کدگذاری محوری، یکی از مقوله‌های کدگذاری باز به عنوان مقوله یا پدیده اصلی (پدیده اصلی یا هسته، همان فرایند مورد مطالعه) انتخاب می‌شود و در مرکز فرایند مورد بررسی قرار می‌گیرد و سایر مقوله‌ها را به هم مرتبط می‌سازد (استراس، کوربین، ۱۳۸۵)

جدول ۲. اقدامات اصلی کدگذاری محوری (Strauss,1987; Lee,2001,p.50)

اقدامات اصلی در کدگذاری محوری	
۱	بیان کردن ویژگی‌های هر مقوله و ابعاد آنها، اقدامی که هنگام کدگذاری باز شروع می‌شود
۲	شناسایی وضعیت‌های گوناگون، کنش یا برهم کنش‌های گوناگون و پیامدهای گوناگون مربوط به هر پدیده
۳	ربط دهی هر مقوله به زیر مقوله‌هایش
۴	جستجوی سرنخهایی در داده‌ها که بر چگونگی ربط دهی‌های ممکن مقوله‌های اصلی به هم دلالت دارد.

نمودار ۱. الگوی پارادایمی در کدگذاری محوری (استراس، کوربین، ۱۳۸۵)

به این ترتیب، ابعاد ششگانه الگوی پارادایمی پژوهش به شرح ذیل است:

- مقوله‌های علی: این مقوله‌ها که حاصل موقعیت علی یا موقعیت مقدم است به حوادث، وقایع و اتفاقی‌هایی اطلاق می‌شود که به وقوع یا رشد و گسترش پدیده‌ای می‌انجامد (استراس، کوربین، ۱۳۸۵).

- مقوله محوری: صورتی ذهنی از پدیده‌ای است که اساس فرایند است(دانایی فرد، امامی، ۱۳۸۶). در این تحقیق به دلیل اینکه هیچ‌کدام از مقوله‌های پژوهش، از سایر مقوله‌ها انتزاعی‌تر نبود برای پدیده محور نام متناسب با موضوع تحقیق انتخاب شد(استراس، کوربین، ۱۳۸۵) و «راهیان نور» به عنوان پدیده محوری در قلب سایر مقولات در قالب الگوی پارادایم قرار گرفت.
- مقوله های محیطی: این مقوله‌ها، که به مقوله های زمینه ای هم معروف است، نشانگر برخی موقعیتهای خاص است که راهبرد را تحت تأثیر قرار می‌دهد (استراس، کوربین، ۱۳۸۵).
- مقوله های واسطه ای: این مقوله‌ها، که به مقوله های میانجی هم معروف است، نشانگر برخی موقعیتهای خاص است که راهبرد را تحت تأثیر قرار می‌دهد (استراس، کوربین، ۱۳۸۵).
- مقوله‌های راهبردی: این مقوله‌ها راهبردهایی برای کنترل، اداره و برخورد با پدیده محوری را ارائه می‌کند (استراس، کوربین، ۱۳۸۵).
- مقوله‌های پیامدی: مقوله های پیامدی نتیجه و حاصل راهبردها در رویارویی با پدیده و یا به منظور اداره و کنترل کردن پدیده است (استراس، کوربین، ۱۳۸۵).

۴-۴. پایان تحلیل داده‌ها و کفایت نظری در نظریه داده بنیاد

پژوهشگران کیفی در مورد بحث روایی مواضع مختلفی گرفته اند. برخی معتقدند که روایی به عنوان معیار سنتی کمی با تحقیق کیفی هیچ ارتباطی ندارد و چون فرضیات شناخت‌شناسی و هستی‌شناسی پارادایمهای کمی و کیفی متفاوت است، باید مفهوم روایی نیز در پژوهشهای کیفی کنار گذاشته شود. برخی هم وقتی از روایی صحبت می‌کنند، معمولاً به تعبیرهایی همچون باورپذیری، قابل دفاع و امانتدار بودن اشاره می‌کنند. بنابراین تفکر در زمینه مفهوم روایی در تحقیق کیفی و ارائه راهبردهایی برای حداکثر کردن روایی در آن، قابل ملاحظه و مهم است (جانسون^۱، ۱۹۹۷).

1- Johnson

برخلاف پژوهشهای کمی در میان تحقیقات کیفی هیچ آزمون استاندارد برای روایی وجود ندارد و غالباً ماهیت پژوهش توسط پژوهشگر تعیین و جرح و تعدیل می‌شود و حتی ممکن است هیچ فرضیه‌ای نباشد. بنابراین ماهیت مفهوم روایی در پژوهشهای کیفی به بازنمایی مشارکت کنندگان، اهداف پژوهش و مناسب بودن فرایندها ارتباط دارد (ویتتر، ۲۰۰۰). باید گفت که معیار پایایی در تحقیقات کیفی به تفسیر موضوع مورد مطالعه می‌پردازد و از عبارت «میزی تحقیق» به جای اصطلاح پایایی در پژوهشهای کمی استفاده می‌شود (دانایی فرد، ۱۳۸۴).

در نظریه‌های مبنایی، اثبات پذیری، بخشی از فرایند پژوهش است و در این راستا این توصیه‌ها وجود دارد:

الف) حساسیت نظری پژوهشگر: حساسیت نظری غالباً با نظریه داده بنیاد گره خورده است. حساسیت نظری فرد را قادر می‌سازد تا نظریه داده بنیادی را ارائه کند که از نظر مفهومی غنی، و از انسجام مناسبی برخوردار باشد. حساسیت نظری به کیفیت شخصی پژوهشگر بستگی دارد و نشانگر آگاهی از ظرافت و معنی داده‌هاست. این امر به تجربیات و مطالعات قبلی او بستگی دارد و می‌تواند در طول روند پژوهش ایجاد شود و رشد یابد. حساسیت نظری به این ویژگیها اطلاق می‌شود: بصیرت داشتن، مهارت داشتن در معنی دار نمودن داده‌ها، استعداد درک و قدرت تجزیه کردن عناصر مربوط از عناصر نامربوط. همه اینها در معنا و در سطح مفهومی صورت می‌گیرد نه در سطح واقعیت‌های ملموس (استراس، کوربین، ۱۳۸۵).

ب) انسجام روش شناسی: انسجام روش شناسی، همسویی بین سؤال پژوهش و طرح آن است (فرهی بوزنجانی و دیگران، ۱۳۸۹).

پ) متناسب بودن نمونه: در نمونه باید از نمونه‌هایی استفاده کرد که بهترین دانش را در مورد موضوع تحقیق دارد (همان).

ت) گردآوری و تحلیل همزمان داده‌ها: این ویژگی تعامل متقابل را بین آنچه دانسته می‌شود و آنچه باید دانسته شود شکل می‌دهد. تعامل رفت و برگشت بین داده‌ها و تحلیل، جوهر دستیابی به روایی و پایایی است (دانایی فرد، ۱۳۸۴).

باید اشاره کرد که در این پژوهش هر چهار موضوع اخیر رعایت شده است.

۵. یافته‌های پژوهش

۵-۱. شناسایی گزاره‌های منتخب

اولین گام در تحلیل محتوای بیانات و پیامهای مقام معظم رهبری (مد ظله) در روش نظریه داده بنیاد، استخراج گزاره‌های منتخب در میان بیانات، پیامها و استفتائات ایشان است. با استفاده از روش یادشده تمامی بیانات، استفتائات و پیامهای معظم له بررسی و ۳۴ مورد از بیانات و پیامهای مرتبط با موضوع تحقیق شناسایی شد که در جدول (۳) آورده شد و سپس ۸۴ گزاره از میان ۳۴ مورد از بیانات و پیامهای گزینش شده، انتخاب شد که در جدول (۴) نمونه‌ای از این فرایند ارائه شده است. لازم به توضیح است در جدول ابتدای هر گزاره منتخب با یک عدد شروع شده که نشانگر آن گزاره برای استخراج کدهای باز (مفاهیم اولیه) است.

جدول ۳. بیانات و موضوعات مقام معظم رهبری (مد ظله) مرتبط با راهیان نور

ردیف	عنوان	تاریخ
۱	پیام به مراسم تشییع و تدفین شهیدان در دانشگاه الزهرا سلام الله علیها	۱۳۹۳/۰۳/۱۲
۲	بیانات در یادمان شهیدان شرق کارون	۱۳۹۳/۰۱/۰۶
۳	بیانات در دیدار با مسئولان راهیان نور	۱۳۹۲/۱۲/۲۶
۴	بیانات در دیدار برخی از دست اندر کاران کتاب لشکر خوبان	۱۳۹۲/۰۷/۱۵
۵	بیانات در دیدار با اعضای مجلس خبرگان رهبری	۱۳۹۲/۰۶/۱۴
۶	بیانات در آستانه سالروز سیزده آبان	۱۳۸۷/۰۸/۰۸
۷	بیانات در دانشگاه امام حسین علیه السلام	۱۳۹۱/۰۳/۰۳
۸	بیانات در دیدار اقشار مردم و خانواده شهیدان و ایثارگران	۱۳۹۰/۱۲/۱۰
۹	بیانات در اجتماع مردم گیلان غرب	۱۳۹۰/۰۷/۲۳
۱۰	بیانات در دیدار جمعی از شاعران آیینی	۱۳۹۰/۰۳/۲۵
۱۱	بیانات در دیدار شاعران و ذاکران اهل بیت (ع)	۱۳۹۰/۰۳/۰۳
۱۲	بیانات در منطقه عملیاتی فتح المبین	۱۳۸۹/۰۱/۱۱
۱۳	بیانات در دیدار فعالان عرصه هنر دفاع مقدس	۱۳۸۸/۰۶/۲۴
۱۴	بیانات در جمع تعدادی از خانواده‌های شهیدان	۱۳۸۸/۰۳/۰۳
۱۵	بیانات در دیدار خانواده‌های شهیدان و ایثارگران کردستان	۰۲/۲۲/۱۳۸۸

الگوی پارادایمی اردوهای راهیان نور

(۱۴مه) جدول ۳. بیانات و موضوعات مقام معظم رهبری (مدظله) مرتبط با راهیان نور

ردیف	عنوان	تاریخ
۱۶	بیانات در دیدار خانواده‌های شهیدان و ایثارگران خراسان	۱۳۸۶/۰۲/۲۷
۱۷	بیانات در دیدار جمعی از رزمندگان و فرماندهان دفاع مقدس	۱۳۸۵/۰۷/۲۹
۱۸	بیانات در دیدار کاروانهای راهیان نور در دهلاویه	۱۳۸۵/۰۱/۰۵
۱۹	بیانات در دیدار پیشکسوتان جهاد و شهادت و خاطره گویان دفتر	۱۳۸۴/۰۶/۳۱
۲۰	بیانات در دیدار جمعی از ایثارگران و خانواده‌های شهیدان	۱۳۸۴/۰۳/۰۳
۲۱	به نقل از دکتر باقری کنی هنگام رویت گزارش عملکرد راهیان نور	۱۳۸۴
۲۲	بیانات در دیدار جمعی از نخبگان علمی	۱۳۸۳/۰۷/۰۵
۲۳	بیانات در دیدار جمعی از خانواده‌های شهیدان استان همدان	۱۳۸۳/۰۴/۱۶
۲۴	بیانات در یادگان دو کوهه	۱۳۸۱/۰۱/۰۹
۲۵	بیانات در دیدار جمعی از مدیران و فعالان فرهنگی دفاع مقدس	۱۳۷۹/۰۷/۰۶
۲۶	بیانات در دیدار جمعی از فرماندهان سپاه	۱۳۷۸/۰۶/۲۴
۲۷	بیانات در دیدار زائران شلمچه	۱۳۷۸/۰۱/۰۸
۲۸	بیانات در دیدار جمعی از دانشجویان بسیجی	۱۳۷۷/۰۹/۲۵
۲۹	بیانات در دیدار شرکت‌کنندگان در همایش آسیب‌شناسی انقلاب	۱۳۷۷/۱۲/۱۵
۳۰	بیانات در دیدار جمعی از فرماندهان سپاه	۱۳۷۷/۰۶/۲۴
۳۱	بیانات در دیدار جمعی از خانواده‌های شهیدان	۱۳۷۶/۰۲/۱۷
۳۲	پیام به مناسبت روز تجلیل از شهیدان و ایثارگران	۱۳۷۵/۰۷/۰۵
۳۳	بیانات در خطبه‌های نماز جمعه	۱۳۷۰/۰۷/۰۵
۳۴	بیانات در دیدار جمعی از ایثارگران و خانواده‌های شهیدان	۱۳۷۰/۰۷/۰۳
۳۵	بیانات در دیدار جمعی از خانواده‌های شهیدان استان لرستان	۱۳۷۰/۰۵/۳۰
۳۶	دیدار مسئولان و نویسندگان و هنرمندان دفتر هنر و ادبیات مقاومت	۱۳۷۰/۰۴/۲۵

جدول ۴. نمونه‌ای از شناسایی گزاره منتخب

ردیف	گزاره منتخب	تاریخ
۱	نگذارید یاد دوران دفاع مقدس از یادها برود.	۱۳۹۳/۰۱/۰۶
۲	آمدن به این مناطق جنگی - چه در تعطیلات نوروزی و چه در دوره سال که بحمدالله حالا در دوره سال هم کسانی از سرتاسر کشور به این مناطق مسافرت می‌کنند و این سرزمینها را زیارت می‌کنند - بسیار کار پسندیده‌ای است؛ کار درستی است.	۱۳۹۳/۰۱/۰۶
۳	۳. کار عاقلانه‌ای است که ملت ایران می‌کند؛ خاطره این سرزمینها را زنده نگه دارید.	۱۳۹۳/۰۱/۰۶
۴	دشمنها می‌خواهند ما یادمان برود؛ می‌خواهند قضیه دفاع مقدس از یادمان برود، فداکاریها از یادمان برود، شخصیت‌هایی را که در این فداکاریها نقش آفریدند یا شناسیم یا از یاد ببریم؛ این جور می‌خواهند؛ بعضی می‌خواهند آن دوران را تخطئه کنند، آن آدمها را تخطئه کنند، آن جهتگیری را و آن مسیر را که امام بزرگوار و حکیم و بنده بصیر الهی آن مسیر را معین کرده بود تخطئه کنند؛ برای اینکه می‌دانند که هر ذره‌ای و هر نقطه‌ای از این حوادث برای ملت ایران فراموش نشدنی است و تأثیرات بزرگ سازنده‌ای دارد.	۱۳۹۳/۰۱/۰۶
۵	بنده باز هم به ملت ایران عرض می‌کنم این حرکت راهیان نور را مغتنم بشمرید.	۱۳۹۳/۰۱/۰۶
۶	امیدوارم ان شاءالله همه شما مأجور باشید و همه شما ان شاءالله با دست پُر و همراه با تجربه‌آموزی و بصیرت و همراه با انوار معنوی الهی ان شاءالله از این منطقه جدا بشوید. خداوند متعال همه شما را محفوظ بدارد.	۱۳۹۳/۰۱/۰۶
۷	از شما برادران و خواهران عزیزی که از راه‌های دور به این نقطه آمدید و بخشی از مجموعه عظیم حرکت راهیان نور را تشکیل دادید، هم تقدیر و تشکر می‌کنم.	۱۳۹۳/۰۱/۰۶

۲-۵. کد گذاری باز

در این مرحله بر اساس گزاره‌های منتخب، کدهای باز استخراج شده است. در مجموع ۱۲۶ کد باز (مفهوم اولیه) شناسایی شد که در جدول شماره (۴) نمونه‌ای از این فرایند آورده شده است. در جدولهای ذیل هر کد باز از یک گزاره منتخب از متن اصلی استخراج شده است که نشانگر جدول نیز به آدرس دهی متن مورد استفاده می‌پردازد. در این جدول نشانگر ۹۲۱۲۲۶/۱۰/۰۲ به معنای دومین کد مستخرج از دهمین گزاره منتخب از متن بیانات مقام معظم رهبری (مدظله) در تاریخ بیست و ششم اسفند ماه ۱۳۹۲ است.

این مرحله مقدمه‌ای برای استخراج مفاهیم اساسی پژوهش است. پژوهشگر بر مبنای شناختی

که نسبت به موضوع دارد به کد گذاری باز می‌پردازد و احتمال وجود کدهای تکراری وجود دارد که در مرحله شناسایی مفاهیم اساسی مورد تکراری حذف می‌گردد. در جدول (۵) نمونه‌ای از کد گذاری باز نمایش داده شده است:

جدول ۵. نمونه‌ای از کد گذاری باز

ردیف	کد باز	نشاطگر
۱	جلوگیری از فراموشی دفاع مقدس	۹۳۰۱۰۶/۰۱/۰۱
۲	زیارتی بودن سفر راهیان نور	۹۳۰۱۰۶/۰۲/۰۱
۳	راهیان نور کار پسندیده و درستی است.	۹۳۰۱۰۶/۰۲/۰۲
۴	اجرای راهیان نور در طول سال	۹۳۰۱۰۶/۰۲/۰۳
۵	یادمانها زیارتگاه هستند.	۹۳۰۱۰۶/۰۲/۰۴
۶	زنده نگهداشتن خاطره سرزمینهای دفاع مقدس	۹۳۰۱۰۶/۰۳/۰۱
۷	دسیسه دشمن از بین بردن یاد دوران دفاع مقدس	۹۳۰۱۰۶/۰۴/۰۱
۸	مغتنم شمردن راهیان نور از سوی ملت ایران	۹۳۰۱۰۶/۰۵/۰۱
۹	راهیان نور یک حرکت عظیم است.	۹۳۰۱۰۶/۰۶/۰۱
۱۰	تقدیر و تشکر از زائران راهیان نور	۹۳۰۱۰۶/۰۶/۰۲
۱۱	تجربه آموزی از دفاع مقدس به وسیله راهیان نور	۹۳۰۱۰۶/۰۷/۰۱
۱۲	ایجاد بصیرت به وسیله راهیان نور	۹۳۰۱۰۶/۰۷/۰۲
۱۳	افزایش معنویت به وسیله راهیان نور	۹۳۰۱۰۶/۰۷/۰۳

۳-۵. شناسایی مفاهیم اساسی

در این مرحله از پژوهش، کدهای بازی که شباهت محتوایی دارد در کنار هم قرار می‌گیرد و تشکیل یک مفهوم را می‌دهد و نامگذاری مفاهیم بر مبنای شناخت محقق از موضوع و اشتراکات محتوایی کدهای باز صورت می‌گیرد.

در اینجا امکان دارد شناسایی یک مفهوم تنها بر مبنای یک کد باز شکل گرفته باشد؛ مانند مفهوم "جلوگیری از حوادث راهیان نور"؛ این مفهوم سازی به دلیل گستردگی موضوع و عدم اشتراک محتوایی با سایر کدهای باز است. در جدول (۶) نمونه‌ای از شناسایی مفاهیم اساسی آورده شده است.:

جدول ۶. نمونه‌ای از شناسایی مفاهیم اساسی

کدهای باز	مفاهیم اساسی	ردیف
<p>زنده نگهداشتن یاد شهیدان برترین نیاز و ضرورت ایران</p> <p>زنده نگهداشتن خاطره سرزمینهای دفاع مقدس</p> <p>جاودانه نگهداشتن یاد دفاع مقدس در کشور</p> <p>زنده نگهداشتن یاد دفاع مقدس به عنوان راهبرد همیشگی نظام</p> <p>جلوگیری از خروج یاد شهیدان از ذهنها</p> <p>کهنه نشدن موضوع شهید و ایثارگری</p> <p>گرامیداشت شهیدان راهبرد اساسی نظام</p> <p>جاودانگی راه و رسم شهیدان</p> <p>تجربه‌های ماندگار نیروهای مسلح در دفاع مقدس</p>	<p>اهمیت زنده نگهداشتن یاد دفاع مقدس</p>	۱
<p>دفاع مقدس در خور شناخته شدن</p> <p>دفاع مقدس در خور شناساندن</p> <p>عظمت حادثه دفاع مقدس</p> <p>اهمیت ذخایر تاریخی گذشته</p> <p>تغذیه تاریخ ایران به وسیله هشت سال دفاع مقدس</p> <p>موضوع شهید و ایثارگری موتور حرکت جامعه</p> <p>دستاوردهای انقلاب اسلامی، نتیجه دفاع مقدس</p> <p>شهادت و ایثار به عنوان بالاترین ارزشها</p> <p>عظمت محتوایی دفاع مقدس</p> <p>دفاع مقدس زمینه ساز بالفعل شدن استعدادها</p>	<p>عظمت دوران دفاع مقدس</p>	۲
<p>همترازی فضیلت زنده نگهداشتن یاد شهیدان با مقوله شهادت</p> <p>شباهت دست‌اندرکاران گرامیداشت یاد شهیدان با امام سجاد(ع) و حضرت زینب(س)</p> <p>یاد و تکریم شهیدان باعث استغنا از غیر خدا می‌شود.</p>	<p>فضیلت والای زنده نگهداشتن یاد و راه شهیدان دفاع مقدس</p>	۳
<p>فراموشی دفاع مقدس به عنوان تهدید نظام</p> <p>به‌وجود آمدن خسارت بزرگ با فراموشی دفاع مقدس</p> <p>کم‌کاری در استخراج حوادث دفاع مقدس</p>	<p>در معرض فراموشی بودن دفاع مقدس</p>	۴

با توجه به فرایند ذکر شده در مورد شناسایی مفاهیم اساسی در مجموع ۲۴ مفهوم اساسی شناسایی گردید که در جدول (۷) آورده شده است.

جدول ۷. مفاهیم اساسی شناسایی شده

مفاهیم اساسی			
۱	اهمیت زنده نگهداشتن یاد دفاع مقدس	۲	کمکاری مسئولان در زنده نگهداشتن دفاع مقدس
۳	عظمت دوران دفاع مقدس	۴	حوادث راهیان نور
۵	فضیلت والای زنده نگهداشتن یاد و راه شهیدان دفاع مقدس	۶	ایجاد بستر برای زیارت با معرفت
۷	در معرض فراموشی بودن دفاع مقدس	۸	توجه ویژه به نسل جوان در راهیان نور و کادرسازی
۹	تهاجم فرهنگی دشمن	۱۰	مشارکت فعال و هم افزایی دستگاه‌های حکومتی در راهیان نور
۱۱	در معرض تحریف بودن دفاع مقدس	۱۲	نقش آفرینی مؤسسات مردمی و فعالان فرهنگی-هنری در راهیان نور
۱۳	بسترسازی برای حضور تمامی اقشار مردم در راهیان نور	۱۴	جلوگیری از تحریف دفاع مقدس
۱۵	توسعه راهیان نور به تمام مناطق عملیاتی دفاع مقدس و استمرار آن در طول سال	۱۶	راهیان نور به عنوان سفر زیارتی
۱۷	استفاده همه جانبه از ابزار هنر و رسانه	۱۸	جلوگیری از فراموشی دفاع مقدس
۱۹	جلوگیری از حوادث راهیان نور	۲۰	تقدیر رهبر انقلاب (مد ظله) از راهیان نور
۲۱	اعزام زائران خارجی به راهیان نور (مسلمان و غیر مسلمان)	۲۲	راهیان نور بزرگترین عملیات فرهنگی نظام
۲۳	افزایش اعتبارات راهیان نور	۲۴	تأثیر مثبت راهیان نور بر فرهنگ عمومی کشور

۵-۴. کد گذاری محوری و استخراج مقوله‌های اساسی

در این مرحله، مقوله‌ها، ویژگیها و ابعاد کد گذاری باز، تدوین می‌شود و سر جای خود قرار می‌گیرد؛ به همین منظور در طبقه‌بندی کلی تری مقوله‌های کلان "عوامل زمینه ساز راهیان نور"، "عوامل میانجی (عوامل محیطی و موقعیت واسطه‌ای)"، "راهبردهای اساسی (وظایف راهیان نور)"، "پیامدهای راهیان نور" مبتنی بر نظر مقام معظم رهبری (مد ظله) مورد بررسی قرار گرفته که منظور از هر مقوله‌ها به این شرح است:

- عوامل زمینه ساز راهیان نور: موضوعاتی است که زمینه ساز شکل گیری راهیان نور شده است.

- عوامل میانجی: موضوعاتی است که بر وظایف اساسی راهیان نور تأثیر می‌گذارد.
- راهبردهای اساسی: وظایفی اساسی است که بر عهده مسئولان برگزاری راهیان نور است.
- پیامدهای راهیان نور: نتایج برگزاری چندین ساله راهیان نور است.
در جدول (۸)، نتایج فرایند یادشده آورده شده است:

جدول ۸. کد گذاری محوری (شناسایی مقولات کلان)

مفاهیم اساسی	مقوله	ردیف
اهمیت زنده نگهداشتن یاد دفاع مقدس	عوامل زمینه ساز راهیان نور	۱
عظمت دوران دفاع مقدس		
فضیلت والای زنده نگهداشتن یاد و راه شهیدان دفاع مقدس		
در معرض فراموشی بودن دفاع مقدس		
تهاجم فرهنگی دشمن	عوامل میانجی (عوامل محیطی و موقعیت واسطه‌ای)	۲
در معرض تحریف بودن دفاع مقدس		
کمکاری مسئولان در زنده نگهداشتن دفاع مقدس		
حوادث راهیان نور		
ایجاد بستر برای زیارت با معرفت	راهبردهای اساسی (وظایف راهیان نور)	۳
توجه ویژه به نسل جوان در راهیان نور و کادر سازی		
مشارکت فعال و هم افزایی دستگاه‌های حکومتی در راهیان نور		
نقش آفرینی مؤسسات مردمی و فعالان فرهنگی-هنری در راهیان نور		
بستر سازی برای حضور تمامی اقشار مردم در راهیان نور		
توسعه راهیان نور به تمام مناطق عملیاتی دفاع مقدس و استمرار آن در طول سال		
استفاده همه جانبه از ابزار هنر و رسانه		
جلوگیری از حوادث راهیان نور		
اعزام زائران خارجی به راهیان نور (مسلمان و غیر مسلمان)		
افزایش اعتبارات راهیان نور		
جلوگیری از تحریف دفاع مقدس		

الگوی پارادایمی اردوهای راهیان نور

راهیان نور به عنوان سفر زیارتی	پیامدهای راهیان نور	۴
جلوگیری از فراموشی دفاع مقدس		
تقدیر رهبر انقلاب (مد ظله) از راهیان نور		
راهیان نور بزرگترین عملیات فرهنگی نظام		
تأثیر مثبت راهیان نور بر فرهنگ عمومی کشور		

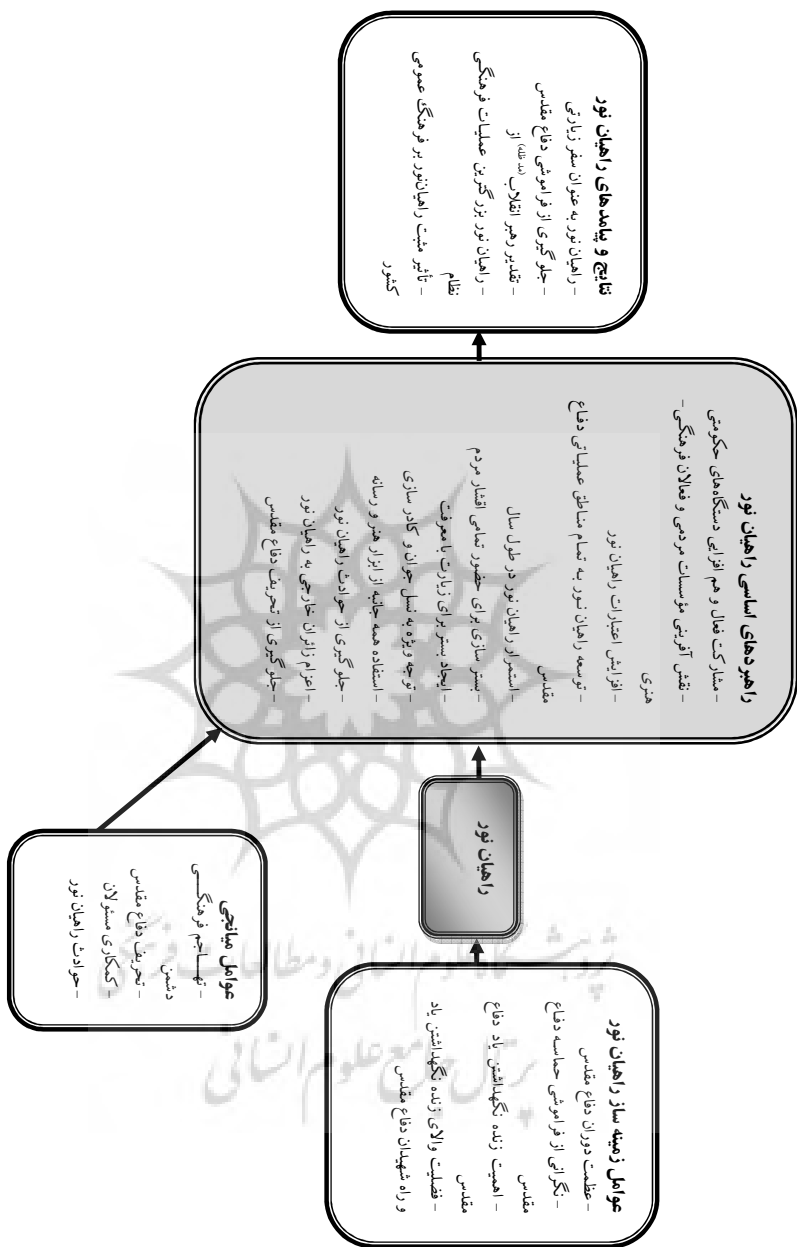
۵-۵. استخراج الگوی پارادایمی راهیان نور

یکی از مقوله‌ها در استخراج الگوی پارادایمی، به عنوان مقوله یا پدیده اصلی (پدیده اصلی یا هسته، همان فرایند مورد مطالعه) انتخاب می‌شود و در مرکز فرایند مورد بررسی قرار می‌گیرد و سایر مقوله‌ها را به هم مرتبط می‌سازد.

در این پژوهش به دلیل اینکه هیچ کدام از مقوله‌ها از سایر مقوله‌ها انتزاعی‌تر نبود برای پدیده محوری نام متناسب با موضوع تحقیق انتخاب شد و «راهیان نور» به عنوان پدیده محوری در قلب سایر مقولات در قالب الگوی پارادایم قرار گرفت.

در اینجا با تشکیل گراف جبری مقولات شناسایی شده در کد گذاری محوری به ترسیم خط ارتباطی میان مقولات اساسی و موضوع راهیان نور مبادرت شده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 رتال جامع علوم انسانی

نمودار ۲. الگوی پارادایمی راهپایان نور از دیدگاه مقام معظم رهبری (مد ظله)

۶. بحث و نتیجه گیری

همان گونه که در الگوی پارادایمی راهیان نور اشاره شد، عده‌ای از دغدغه مندان انقلاب اسلامی که از رزمندگان دفاع مقدس بودند به دلیل "اهمیت زنده نگهداشتن یاد دفاع مقدس"، "عظمت دوران دفاع مقدس"، "فضیلت والای زنده نگهداشتن یاد و راه شهیدان دفاع مقدس" و "در معرض فراموشی بودن دفاع مقدس" به راه اندازی اردوهای راهیان نور اقدام کردند.

اکنون که بیش از دو دهه از شکل‌گیری اولین اردوهای راهیان نور و به شکل امروزی آن می‌گذرد، "راهیان نور به عنوان سفر زیارتی" در میان اقشار جامعه نهادینه شده است به گونه‌ای که سالانه نزدیک به پنج میلیون نفر از یادمانهای مناطق عملیاتی دفاع مقدس بازدید می‌کنند که این امر موجب "تقدیر مقام معظم رهبری^(مدظله)" شده است؛ زیرا این موضوع به "جلوگیری از فراموشی دفاع مقدس" کمک شایانی می‌کند. اجتماع عظیم مردمی در یادمانهای دفاع مقدس و "تأثیرات مثبت راهیان نور بر فرهنگ عمومی کشور" نشان از تبدیل شدن راهیان نور به عنوان "بزرگترین عملیات فرهنگی نظام" دارد.

پیامدها و نتایج راهیان نور مسئولیت سنگینی را بر دوش سازمانها و نهادهای متولی راهیان نور می‌گذارد و هر گونه موازی کاری، سر در گمی و غفلت از موضوع راهیان نور به عنوان یکی از خطوط مقدم جبهه فرهنگی انقلاب اسلامی در مقابل جنگ نرم دشمن، موجب تضعیف جبهه خودی خواهد شد. از این رو باید بر اساس خط مشی مشخصی به توسعه راهیان نور اقدام نمود و مطالبات مقام معظم رهبری(مدظله) را از راهیان نور به عنوان تدابیر فرماندهی معظم کل قوا در جنگ نرم و سند انتظار معظم له از دست اندر کاران راهیان نور در نظر گرفت.

نتایج این تحقیق نشان می‌دهد مطالبات اساسی رهبر معظم انقلاب از راهیان نور عبارت است از: "ایجاد بستر زیارت با معرفت"، "توجه ویژه به نسل جوان در راهیان نور و کادر سازی"، "بستر سازی حضور تمامی اقشار مردم در راهیان نور"، "توسعه راهیان نور به تمام مناطق عملیاتی دفاع مقدس و استمرار آن در طول سال"، "استفاده همه جانبه از ابزار هنر و رسانه"، "جلوگیری از حوادث راهیان نور"، "اعزام زائران خارجی به راهیان نور (مسلمان و غیر مسلمان)"، "افزایش اعتبارات راهیان نور" و "جلوگیری از تحریف دفاع مقدس" که این امور

محقق نمی‌شود مگر با " مشارکت فعال و هم افزایی دستگاه‌های حکومتی در راهیان نور " و "نقش آفرینی مؤسسات مردمی و فعالان فرهنگی-هنری در راهیان نور".

با توجه به تأثیرات راهیان نور بر جامعه، دشمن به دنبال به حاشیه راندن جریان فرهنگی راهیان نور است. عده‌ای از مسئولان داخلی ناخواسته و یا خواسته با "کمکاری" خود، پازل "تهاجم فرهنگی دشمن" را کامل می‌کنند که مطابق بیانات مقام معظم رهبری (مد ظله) اینان در حق نظام خیانت می‌کنند. (خامنه‌ای، ۱۳۸۸).^۱ از این رو "تحریف در روایتگری دفاع مقدس" مولود نامبارکِ کمکاری مسئولان و تهاجم فرهنگی دشمن است که باید از این آسیب جلوگیری کرد.

در این میان "حوادث راهیان نور" که به صورت ناخواسته اتفاق می‌افتد و با جنگ رسانه‌ای دشمن نیز است، بنا بر بیان معظم له نباید بر اصل موضوع راهیان نور تأثیر گذارد.

۷. پیشنهادها

با توجه به نتایج این پژوهش، موضوعات زیر برای پژوهشهای آینده پیشنهاد می‌شود:

- آینده نگاری، چشم انداز یابی و سناریو پردازی فعالیتهای راهیان نور
- بررسی ضرورت‌های علمی بنیادی استمرار و توسعه راهیان نور
- بررسی محیط خارجی و تحلیل فرصتها، فرایندها، روندهای خارجی، فشارها و محدودیتها و تهدیدات فعلی راهیان نور
- بررسی محیط داخلی و تحلیل نقاط قوت و ضعف راهیان نور
- بررسی نقش، مهارتها و ویژگیهای نیروی انسانی در راهیان نور اعم از: خادمان، راویان، مسئولین یادمانها، مسئولان کاروانها و سایر دست اندر کاران با تأکید بر شیوه‌های جدید آموزش، نگهداشت، معرفی و اقدام با رویکرد تدوین نظام جامع منابع انسانی

۱- «بعضی‌ها خواستند، سعی هم کردند که یاد دوران دفاع مقدس و آن شجاعت‌های بزرگ و آن عظمت‌ها را بتدریج کمرنگ کنند و از یادها ببرند. اینها اگر نادانسته این کار را می‌کنند، غفلت بزرگی دارند؛ اگر هم خدای نکرده دانسته است که خیانت است» (مقام معظم رهبری ۱۳۸۸/۰۳/۰۳).

- بررسی و تبیین سازوکارهای مردمی شدن جریان راهیان نور با تأکید بر اعزام، روایتگری، امور فرهنگی و هنری، امنیت، یادمان داری و خدمات زائر داری راهیان نور
- بررسی چگونگی فضاسازی معنوی در یادمانها و امکان سنجی و چگونگی بازسازی عملیاتها در یادمانها و تأثیر آن بر زائرین
- بایسته‌های " معرفی و اقدام " راهیان نور در حوزه بین‌الملل
- اقتصاد و راهیان نور چارچوبی برای مطالعه

فهرست منابع

۱. ایبا، حمید و خانی، مهدی (۱۳۹۱). اثربخشی قدرت نرم برنامه‌های راهیان نور. *دوفصلنامه علمی و پژوهشی قدرت نرم*. س ۲. ش ۷.
۲. استراس، آنسلم و جولیت کوربین (۱۳۸۵). *نظریه مبنایی*. ترجمه بیوک محمدی. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
۳. بهشتیان، مهدی و حسین، ابوالحسنی (۱۳۷۳). *سیستم‌های اطلاعات مدیریت*. تهران: انتشارات بنیاد مستضعفان و جانبازان.
۴. حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۳۸۸). *مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی*. تهران: انتشارات سمت.
۵. خاکی، غلامرضا (۱۳۷۹). *روش تحقیق در مدیریت*. تهران: مرکز انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی.
۶. دانایی‌فرد، حسن؛ الوانی، سید مهدی و آذر، عادل (۱۳۹۱). *روش‌شناسی پژوهش کمی در مدیریت*. انتشارات صفار - اشراقی.
۷. دانایی‌فرد، حسن و امامی، سید مجتبی (۱۳۸۶). *استراتژی‌های پژوهش کیفی: تاملی بر نظریه پردازی داده بنیاد*. فصلنامه اندیشه مدیریت. س اول. ش دوم.
۸. دانایی‌فرد، حسن (۱۳۸۴). *تنوری‌پردازی با استفاده از رویکرد استقرایی: استراتژی مفهوم‌سازی تنوری بنیادی*. *دوماهنامه علمی پژوهشی دانشور رفتار*. دانشگاه شاهد، س دوازدهم، ش ۱۱.
۹. دانایی‌فرد، حسن؛ الوانی، سید مهدی و آذر، عادل (۱۳۸۳). *روش‌شناسی پژوهش کیفی در مدیریت: رویکردی جامع*. تهران: انتشارات صفار.
۱۰. سازمان میراث فرهنگی و گردشگری، *سند ثبت ملی راهیان نور*، (۱۳۹۲).
۱۱. ستاد کل نیروهای مسلح (۱۳۷۸)، *دستورالعمل راهیان نور جنوب و غرب کشور*.
۱۲. ستاد مرکزی راهیان نور (۱۳۹۰). *پیش‌نویس سند راهبردی ستاد مرکزی راهیان نور*.
۱۳. سرمد، زهره؛ بازرگان، عباس و حجازی، الهه (۱۳۷۶). *روش‌های تحقیق در علوم رفتاری*. تهران: مؤسسه نشر آگه.

۱۴. سهرابی، مهدیه و ضرغام بروجنی، حمید (۱۳۹۲). شناخت دستاوردهای گردشگران داخلی در بازدید از مناطق جنگی ایران (رویکرد مدیریت منفعت محور). *دوفصلنامه علمی پژوهشی مدیریت اسلامی*. س ۲۱. ش ۱.
۱۵. ضرغام بروجنی، حمید و سهرابی، مهدیه (۱۳۹۲). گونه‌شناسی بازدیدکنندگان مناطق جنگی ایران و نقش آن در انتقال فرهنگ پایداری دفاع مقدس. *دوفصلنامه علمی پژوهشی پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی*. س ۳. ش ۷.
۱۶. غفاریان، وفا (۱۳۸۴). توسعه مدیران اجرایی؛ فرصتها و رویکردها. *مجموعه مقالات اولین کنفرانس توسعه منابع انسانی*. ص ۳۱۹.
۱۷. فرهی بوزنجانی، برزو؛ محمدی، ابوالفضل و حصیرچی، امیر (۱۳۸۹). الگوی توسعه و تعالی مدیران و فرماندهان سپاه از منظر مقام معظم رهبری. *فصلنامه علمی پژوهشی مدیریت منابع انسانی*. تهران: دانشگاه جامع امام حسین (ع). س دوم. ش ۷ و ۸.
۱۸. مرکز آمار ایران (۱۳۹۲). *طرح جامع آمارگیری راهیان نور جنوب ۹۱-۹۲*.
۱۹. مسعودی، حمید؛ نوغانی، محسن (۱۳۹۲). تأثیر اردوهای راهیان نور بر نگرش رفتاری شناختی دانشجویان به مقوله شهادت (مطالعه پنل). *دوفصلنامه علمی و پژوهشی تربیت اسلامی*. س ۸. ش ۱۷.
۲۰. مطهری، مرتضی (۱۳۸۹). *حماسه حسینی*. جلد اول. تهران: انتشارات صدرا.
۲۱. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی (۱۳۹۱). *مصوبه شورای فرهنگ عمومی کشور*.
۲۲. ولی‌زاده، نعمت‌الله (۱۳۸۳). *نظرسنجی از بازدیدکنندگان مناطق جنگی (راهیان نور)*. *فصلنامه مطالعات بسیج*. س ۷. ش ۲۵.
23. Johnson, Barbara A. H. (1997). "Organizational Culture & Job Satisfaction As Antecedents For Empowerment Of Associate Degree Nursing Faculty"
24. Kang, E.-J., et al., Benefits of visiting a 'dark tourism' site: The case of the Jeju April 3rd Peace Park, Korea, *Tourism Management* (2011). doi:10.1016/j.tourman.2011.03.004.
25. Lee, J. (2001). A Grounded Theory: Integration and Internalization in ERP Adoption and Use, Unpublished Doctoral Dissertation, University of Nebraska, In Proquest UMI Database
26. Lennon, John; Foley, Malcolm (2000). *Dark Tourism: The attraction of Death and Disaster*. London and New York: continuum

27. Pandit, N. R. (1996). The Creation of Theory: A Recent Application of the Grounded Theory Method, The Qualitative Report, V.2, No.4 [Online] <http://www.nova.edu/ssss/QR/QR2-4/pandit.html>
28. Strauss, Anselm L. (1987). Qualitative Analysis for Social Scientists, Cambridge, England: Cambridge University Press
29. Winter, Glyn (2000). "A comparative discussion of the notion of validity in qualitative and quantitative research", The Qualitative Report, Vol. 4, No. 3 & 4.
30. Sharpley, R. (2008). Tourism, Tourists and Society (4th edn). Huntingdon: Elm Publication.
31. Sharpley, Richard; Stone, Philip (2009). The darker side of travel: the theory and practice of dark tourism. Britain: channel view publications.
32. Smith, V. L. (1998). War and tourism: An American ethnography. Annals of Tourism Research, 25(1), 202-227.
33. Stone, P. (2006). A dark tourism spectrum: Towards a typology of death and macabre related tourist sites, attractions and exhibitions. An Interdisciplinary International Journal. Vol 54, No 2. 145-160.
34. <http://fa.wikipedia.org>

